

ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ (70–80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Христенко О. М.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін

Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського

Міністерства охорони здоров'я України

майд. Волі, 1, Тернопіль, Україна

orcid.org/0000-0001-6036-2829

hrystenko@tdmu.edu.ua

Ключові слова: експертна оцінка, вища школа, виховання, студентська молодь, цінності.

У статті представлено результати порівняльного аналізу експертних оцінок українських учених, педагогів, які працювали в системі вищої школи в Україні в 70–80-ті роки ХХ століття, з метою розгляду можливості використання позитивного історичного досвіду організації виховної роботи зі студентами в сучасних умовах розвитку вищої освіти. Авторка охарактеризувала експертне оцінювання як науковий метод, що передбачає індивідуальне заповнення експертами питальника, розробленого дослідником відповідно до окреслених проблем дослідження, й обґрунтувала необхідність його застосування для оцінки можливості впровадження педагогічно вартісних ідей, цінностей, форм і методів виховної роботи з практики вищої школи досліджуваного періоду. За результатами дослідження встановлено, що експерти визначили певні переваги в організації виховної роботи, зокрема неперервність і контроль за виховним процесом; трудове виховання як шлях соціалізації студентської молоді; практичний характер екологічного виховання; пріоритет патріотичного виховання. Аналіз експертних оцінок засвідчив низку недоліків, властивих вищій школі в Україні, серед яких – обов'язкове виконання всіх директивних указівок влади без урахування про них думки освітян; замовчування інформації про Україну як самобутню країну з її національними особливостями, природними багатствами; відсутність індивідуального підходу у вихованні; авторитарний стиль управління виховним процесом; знищення національних особливостей, релігійних традицій. За оцінками експертів, виявлено систему цінностей з виховного досвіду вищої школи в Україні, які варто формувати в сучасній студентській молоді: індивідуальні цінності (уміння дружити, скромність, співчутливість, працелюбність, цілеспрямованість, порядність); суспільні цінності (повага й любов до Вчителя, природолюбність, культ сім'ї, взаємодопомога, добротність); громадянські цінності (патріотизм, громадська співпраця й колективна відповідальність); професійні цінності (любов до свого фаху, дисциплінованість). Установлено, що всі експерти зацентрували увагу на політизації виховного процесу та вибіркового формуванні окремих цінностей.

EXPERT ASSESSMENT OF THE EDUCATION OF STUDENTS IN THE HIGHER SCHOOL SYSTEM IN UKRAINE (70–80S OF THE XX CENTURY)

Khrystenko O. M.

*Candidate of Science in Pedagogics,
Associate Professor at the Department of Higher School Pedagogy and Social Sciences
Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University
of the Ministry of Health of Ukraine
Voli sq., 1, Ternopil, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6036-2829
hrystenko@tdmu.edu.ua*

Key words: *expert assessment, higher school, education, student youth, values.*

The article presents the results of a comparative analysis of expert assessments of Ukrainian scientists, teachers who worked in the higher education system in Ukraine in the 70–80s of the twentieth century in order to consider the possibility of using the positive historical experience of the organization of educational work with students in the modern conditions of the development of higher education. The author described expert evaluation as a scientific method that involves individual filling in by experts of the questionnaire developed by the researcher in accordance with the defined research problems, and substantiated the need for its use to assess the possibility of implementing valuable ideas of educational work on the practice of higher education in the period under study. According to the results of the study, it was found that experts have identified advantages in the organization of educational work: continuity and control over the educational process; labor education as a way of socialization of student youth; practical nature of ecological education; priority of patriotic education. The analysis of expert assessments revealed disadvantages inherent in higher education in Ukraine: mandatory implementation of all directives of the authorities without taking into account the views of educators; omission of information about Ukraine as an original country; lack of individual approach to education; authoritarian style of managing the educational process; destruction of religious traditions. According to experts, values system from the educational experience of higher education in Ukraine have been identified: individual values (ability to be friends, modesty, compassion, willingness to work, purposefulness, decency); social values (respect and love for the Teacher, love of nature, family cult, mutual aid, charity); civic values (patriotism, public cooperation and collective responsibility); professional values (love for their profession, discipline).

It was found that all experts focused on the politicization of the educational process and the selective formation of values.

Постановка проблеми. В умовах зниження суспільної моралі, духовності, культури поведінки частини учнівської та студентської молоді [4] актуальною є проблема пошуку ефективних методик, стратегій виховання підростаючого покоління, залучення до виховного процесу всіх дітей і молоді. З огляду на це, освіта завжди залишатиметься рушієм розвитку суспільства, оскільки покликана забезпечувати належну підготовку молодих громадян до життя в соціумі. На нашу думку, щоб реалізувати поставлені завдання, відповідно до вимог, потреб, запитів і викликів

сучасності, заклади вищої освіти повинні сприяти формуванню особистості студента/студентки, доцільно використовуючи багатовікову педагогічну спадщину та інноваційні технології виховання. Така інтеграція історичного актуального досвіду й результатів сучасних виховних розробок забезпечуватиме оптимальне застосування ідей, змісту, цінностей, методів, засобів виховання студентів в умовах вищої школи.

Задля об'єктивного розуміння сутності виховання в радянський період варто здійснити його критичне осмислення з позиції історичних уро-

ків і педагогічної значущості. При цьому варто зосередити увагу на дослідженні тих аспектів окресленої проблеми, які відображено в законодавчих і програмних документах, що визначають сьогодні освітню політику української держави. У такий спосіб ми зуміємо доповнити потенціал сучасної освітньої, виховної стратегії, зокрема, у вищій школі.

Власне, проблема поєднання історико-педагогічної спадщини з новітніми освітніми тенденціями відображена в Законі України «Про вищу освіту» (2014), де зазначається, що одним із принципів державної політики у сфері вищої освіти є принцип міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України в Європейській простір вищої освіти за умови збереження й розвитку досягнень і прогресивних традицій національної вищої школи (ст. 3) [2]. Подібну тезу знаходимо в Національній доктрині розвитку освіти (2002), якою визначено засади інтеграції вітчизняної освіти в міжнародний освітній простір, зокрема збереження й розвиток інтелектуального потенціалу нації [3].

Крім цього, у законодавчих документах задекларовано, що завдання закладу вищої освіти, серед іншого, полягають у формуванні особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності [2]. Національна стратегія розвитку освіти в Україні (2013) передбачає пріоритет громадянського, морального, трудового виховання, а також формування ефективної й дієвої системи профілактики правопорушень, дитячої бездоглядності та безпритульності [4].

Оскільки вищезазначені напрями виховання реалізовувалися у вищій школі досліджуваного періоду, очевидним є науковий інтерес до цього педагогічного досвіду. Так, його вивчають О. Сухомлинська (радянська педагогіка як ідеологія), А. Поливана (громадянське виховання в радянській період), І. Розман (біографічна парадигма радянської педагогіки), В. Кульчицький (радянська система патріотичного виховання в загальноосвітніх школах) та ін. Водночас відсутнє цілісне дослідження виховання студентів у системі вищої школи України в останні десятиріччя перед проголошенням Незалежності. За цих умов і враховуючи необхідність критичного осмислення й експертної оцінки переваг і недоліків виховної роботи зі студентами досліджуваного періоду з перспективи сучасних викликів перед освітою, ми визначили предмет дослідження.

Мета статті – репрезентувати результати порівняльного аналізу експертної оцінки українськими вченими переваг і недоліків виховання

студентів у вищій школі в Україні в 70–80-х роках ХХ століття з метою критичного осмислення й розгляду можливості використання актуальних ефективних ідей, цінностей, форм, методів виховання в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Для оцінювання педагогічної значущості досвіду виховної роботи у вищій школі з точки зору потреб сучасного суспільства важливою є експертна оцінка. Цей метод наукового пошуку поєднує опосередковане спостереження й опитування із залученням для оцінювання явищ компетентних фахівців. Із цією метою проводиться опитування спеціально дібраної групи експертів, щоб вивчити значення певних змінних величин, необхідних для оцінки досліджуваного питання [5, с. 214].

Зазвичай дослідники використовують різні експертні методи, серед яких – індивідуальні й колективні експертні оцінки, наприклад, «мозковий штурм», метод евристичного прогнозування, метод Дельфі, метод комісії, метод узагальнення незалежних характеристик, метод індивідуального експертного опитування (здійснюється у формі інтерв'ю або у вигляді аналізу експертних оцінок). Власне, індивідуальне експертне опитування де-факто означає бесіду дослідника з експертом, у якій перший ставить запитання, відповіді на які суттєві для досягнення дослідницьких цілей. Аналіз експертних оцінок передбачає індивідуальне заповнення експертами питальника, розробленого дослідником відповідно до окреслених проблем дослідження, за результатами якого буде проаналізовано й змодельовано можливі шляхи вирішення проблемної ситуації.

У контексті дослідження ми застосували метод аналізу експертних оцінок, що передбачає проходження певних етапів:

1. Визначення цілей дослідження, формулювання відповідних запитань для експертів (зауважимо, що запитання варто виражати як якісне, а не чисельне твердження; для чисельних оцінок недоцільно задавати більше, ніж п'ять градацій; експерти оцінюють можливі опції, виражають свою позицію щодо проблеми відповідно до власного професійного досвіду, а завдання дослідника – узагальнити міркування експертів і здійснити кількісний аналіз їхніх оцінок).

2. Вибір форми дослідження. На цьому етапі визначаємо форму участі експертів: очну чи заочну (очне оцінювання сприяє зосередженню уваги експерта на проблемі, що покращує якість результатів, зі свого боку, заочне – дає змогу забезпечити об'єктивність експерта).

3. Підготовка бланків анкет (вони можуть містити відкриті й закриті питання, відповіді подаються в різних формах: судження, парне порівняння, ранговий ряд, бали, абсолютна оцінка).

4. Підбір експертів (варто зібрати досвідчених фахівців у відповідній галузі, які не мають особистої зацікавленості в дослідженні, що проводиться, і зможуть висловити об'єктивні судження).

5. Проведення оцінювання (варто забезпечити умови без зовнішнього тиску на експертів, визначити регламент).

6. Аналіз результатів (визначаємо узагальнену оцінку й оцінку узгодженості думок експертів, формулюємо висновки).

7. Підготовка звіту за результатами експертного оцінювання (указуємо мету дослідження, склад експертів, отримані оцінки й аналіз результатів) [1].

З метою оцінки виховання студентської молоді в закладах вищої освіти в Україні в 70–80-х років ХХ століття ми запропонували експертам, які працювали в цей час у закладах вищої освіти, висловити своє бачення переваг, недоліків виховної роботи, особливостей формування системи цінностей студентів, які залишаються актуальними й педагогічно вартісними. Експертна оцінка українськими вченими, педагогами передбачала відповіді на такі запитання:

1. Які були переваги в організації виховної роботи в умовах вищої школи в Україні досліджуваного періоду?

2. Які, на Вашу думку, недоліки властиві для вищої школи в Україні досліджуваного періоду?

3. Які цінності з виховного досвіду вищої школи в Україні досліджуваного періоду варто формувати в сучасній студентській молоді?

Експертами виступили доктор медичних наук, професор, академік, ректор (1981–1997 роки), нині ветеран Тернопільського національного медичного університету Іван Семенович Сміян, доктор медичних наук, професор, академік Тернопільського національного медичного університету Михайло Антонович Андрейчин, доктор медичних наук, професор Тернопільського національного медичного університету Ярослав Ярославович Боднар, доктор медичних наук, професор Тернопільського національного медичного університету Катерина Андріївна Посохова, кандидат геолого-мінералогічних наук, професор, академік, нині ветеран Тернопільського національного педагогічного університету Йосип Михайлович Свинко, доктор педагогічних наук, професор Тернопільського національного медичного університету Анатолій Володимирович Вихрущ, кандидат філософських наук, доктор філософії Українського вільного університету (Мюнхен, Німеччина), доцент, нині ветеран Львівського національного медичного університету Данила Галицького Павло Григорович Берко, кандидат філософських наук, доцент, нині ветеран Львівського національного медичного університету

Володимир Дмитрович Поліщук, педагогиня із 40-річним стажем, викладачка кафедри педагогіки та менеджменту освіти, нині ветеран Тернопільського національного педагогічного університету Надія Миронівна Купина.

Усі вищезазначені експерти працювали як науково-педагогічні працівники вищої школи в Україні у 70-х і/чи 80-х років ХХ століття й мають власний досвід участі в навчально-виховному процесі в освітньому середовищі досліджуваного періоду.

Стосовно переваг виховної роботи у вищій школі, зокрема, І. Сміян зазначає, що здійснення системного трудового виховання студентів сприяло розвитку в них почуттів згуртованості, дружелюбності, поваги до праці, готовності до співпраці та взаємодопомоги.

Як наголошує Й. Свинко, велика увага приділялася й екологічному вихованню студентської молоді з метою формування навичок природоохоронної діяльності, екологічної культури, що залишається актуальною потребою донині.

К. Посохова позитивним досвідом виховання в досліджуваній період вважає його системний, цілеспрямований характер, коли сто відсотків студентів були охоплені виховним впливом, а декларовані виховні цілі випливали з чітко окресленої мети освітньої державної політики. Тут йдеться не про зміст виховання, а про комплексний підхід у його реалізації (таблиця 1).

Як підкреслює А. Вихрущ, кон'юнктура вищої школи України в 70–80-х роках ХХ століття характеризувалася такими негативними явищами/рисами: знищення національних особливостей, атеїзм, замкнутість, партійно-ідеологічний терор, тоталітарний характер, що не сприяло формуванню особистості студента як національно свідомого, духовно зрілого громадянина, вільної цивілізованої людини.

Міркуючи про негативні сторони виховання в досліджуваній період, В. Поліщук наголошує на витісненні української мови з виховного середовища вищої школи, що не сприяло тому, аби студенти відчували тісний зв'язок з історичними коренями рідної нації – самобутньої, волелюбної, потужної.

На думку П. Берка, суттєвим недоліком виховання молоді було ігнорування емоційно-вольової сфери, індивідуальних особливостей студентів, їхніх особистісних запитів і потреб, їхніх природних прав на вільний розвиток, власну думку, що негативно впливало на формування особистості випускників вищої школи досліджуваного періоду (таблиця 2).

М. Андрейчин зазначає, що виховний процес у вищій школі сприяв формуванню в студентів таких цінностей, як дисциплінованість, працелюбність, порядність; їх сьогодні насправді бра-

Таблиця 1

**Переваги в організації виховної роботи в умовах вищої школи в Україні
(70–80-ті роки ХХ століття)**

	1	2	3	4	5	6	7
І. Сміян	+	+	+				
М. Андрейчин	+	+					
Я. Боднар	+	+	+		+	+	
К. Посохова	+	+			+		+
Й. Свинко			+	+			
А. Вихрущ			+			+	
П. Берко	+	+					
В. Поліщук	+				+		
Н. Купина		+	+			+	

1. Цілеспрямованість, системність, усеохопний характер виховання. 2. Неперервність і контроль за виховним процесом. 3. Трудове виховання як шлях соціалізації студентської молоді. 4. Практичний характер екологічного виховання. 5. Пріоритет патріотичного виховання. 6. Колектив як сприятливе виховне середовище. 7. Забезпеченість виховного процесу культурним, мистецьким контентом.

Таблиця 2

Недоліки, властиві вищій школі в Україні в 70–80-х роках ХХ століття

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
І. Сміян	+	+		+			+				
М. Андрейчин	+	+	+								
Я. Боднар						+	+	+			
К. Посохова											
Й. Свинко			+		+		+			+	
А. Вихрущ			+							+	+
П. Берко			+					+			
В. Поліщук							+		+		
Н. Купина	+		+			+	+	+			

1. Обов'язкове виконання всіх директивних указівок влади без урахування про них думки освітян. 2. Оновлення нормативної бази навчально-виховного процесу залежно не від необхідності, а від настання наступної п'ятирічки. 3. Визначення змісту виховання ідеологічними догмами владної партії. 4. Обов'язкова участь усіх студентів і викладачів у всіх державних і партійних заходах. 5. Замовчування інформації про Україну як самобутню країну з її національними особливостями, природними багатствами. 6. Відсутність індивідуального підходу у вихованні. 7. Авторитарний стиль управління освітою, у т. ч. виховним процесом. 8. Позбавлення суб'єктів навчально-виховного процесу права на ініціативність. 9. Ігнорування раціонального й емоційного чинників формування особистості. 10. Знищення національних особливостей, релігійних традицій, пропагування атеїзму. 11. Замкнутість, партійно-ідеологічний терор, тоталітарний характер освітньої політики.

Таблиця 3

**Цінності з виховного досвіду вищої школи в Україні, які варто формувати
в сучасній студентській молоді**

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
І. Сміян	+			+		+	+					+		+	
М. Андрейчин				+		+									+
Я. Боднар	+			+	+					+	+	+			+
К. Посохова			+		+	+	+					+		+	
Й. Свинко		+		+				+			+		+		
А. Вихрущ	+			+		+			+						
П. Берко						+						+			
В. Поліщук					+								+		+
Н. Купина	+	+	+	+			+			+	+		+	+	

Індивідуальні цінності: 1. Уміння дружити. 2. Скромність. 3. Співчутливість. 4. Працелюбність. 5. Цілеспрямованість. 6. Порядність. Суспільні цінності: 7. Повага й любов до Вчителя. 8. Природолюбність. 9. Культ сім'ї. 10. Взаємодопомога. 11. Доброчинність. Громадянські цінності: 12. Патріотизм. 13. Громадська співпраця й колективна відповідальність. Професійні цінності: 14. Любов до свого фаху. 15. Дисциплінованість.

кує, вони завжди залишатимуться актуальними в контексті фахової підготовки та взагалі готовності молодшої людини до життя. Але при цьому експерт зауважує, що саме поняття «порядність» тоді мало двозначний контекст: наприклад, у сімейних відносинах справді порядокність пропагувалася й реалізовувалася як цінність (у зв'язку з такими поняттями, як подружня вірність, міцність сім'ї), а вже в професійному середовищі говорити про порядокність було важко (скажімо, працівник був посереднім за своєю фаховістю чи рівнем моральності, але дуже ревним прихильником панівної комуністичної ідеології, і саме ця остання обставина була визначальною «заслугою», «ключем» до кар'єрного зростання та його всебічної підтримки).

На думку Я. Боднара, у сучасних умовах варто звернути увагу на виховання в студентів патріотизму, але тепер як щирої відданості своїй Батьківщині – Україні, що означає любов до рідного народу, взаємодопомогу, якісне виконання професійних обов'язків, життя на засадах національних пріоритетів; це громадянська цінність, яка має бути в основі виховання молоді.

Як стверджує Н. Купина, громадська співпраця й колективна відповідальність, що виступали складниками системи цінностей у минулому, можуть послугувати для формування в студентів навичок соціальної роботи, громадської діяльності, які є необхідними в умовах численних викликів, котрі постають нині перед Україною (таблиця 3).

Так, ми репрезентували результати аналізу експертних оцінок українських педагогів, які визначали переваги, недоліки й актуальні цінності в контексті виховного досвіду вищої школи в Україні в 70–80-х роках ХХ ст., що виявилися подібними й водночас різноаспектними.

Висновки й перспективи подальших розробок. Отже, експертна оцінка українськими вченими засвідчила певні характерні особливості виховання студентів у закладах вищої освіти України досліджуваного періоду. Зокрема, усі експерти зацентрували увагу на пріоритетності патріотичного й трудового виховання, колективному підході, цілеспрямованості й системності виховного процесу, його політизації, ідеологічній спрямованості, тоталітарному характеру освітньої політики, а також на вибіркового формуванні окремих цінностей як складників світогляду особистості студента, що загалом мав відповідати пріоритетам державної комуністичної ідеології. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Уважаємо за необхідне подальше поглиблене вивчення специфіки форм, методів, засобів виховання у вищій школі України досліджуваного й інших періодів, залучення значної кількості експертів, щоб реконструювати й оцінити методологічні напрацювання української педагогіки вищої школи для адекватного використання цього актуального досвіду в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Орлов А.И. Экспертные оценки : учебное пособие. Москва, 2002. 31 с.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>.
4. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.
5. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.

REFERENCES

1. Orlov A. I. (2002). *Ekspertnye otsenki: ucheb. posob.* [Expert assessments: tutorial]. Moskva [in Russian].
2. *Zakon Ukrainy «Pro vyshhu osvitu»* № 1556-VII (2014, 1 July) [Law of Ukraine «On Higher Education»]. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (accessed 25 October 2021) [in Ukrainian].
3. *Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Nacionaljnu doktrynu rozvytku osvity»* №347/2002 (2002, 17 April) [Decree of the President of Ukraine «On the National Doctrine of Education Development»] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (accessed 25 October 2021) [in Ukrainian].
4. *Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Nacionaljnu strategiju rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku»* № 344/2013 (2013, 25 June) [Decree of the President of Ukraine «On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021»] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text> (accessed 25 October 2021) [in Ukrainian].
5. Cysojeva S. O., Krystopchuk T. Je. (2013). *Metodologhija naukovo-pedagoghichnykh doslidzhenj: pidruchnyk* [Methodology of scientific and pedagogical research: a textbook]. Rivne: Volynsjki obereghy [in Ukrainian].